

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АНДРЕЙКІВ ТЕТЯНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 336.761 (043.3)

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Одеса - 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівській комерційній академії Центральної спілки споживчих товариств України (м. Львів).

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Загорський Володимир Степанович,
Львівський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентові України,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Мороз Анатолій Миколайович,
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”,
завідувач кафедри банківської справи

кандидат економічних наук, доцент
Кравчук Ігор Святославович,
Тернопільський національний економічний
університет,
доцент кафедри банківського менеджменту
та обліку

Захист відбудеться «21» червня 2012 р. о 14 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий «18» травня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Ковальов А. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання конкуренції серед фінансових посередників суттєво обмежує можливості банків у сфері прямого банківського кредитування та змушує їх шукати інші доходні сфери діяльності, однією з яких є діяльність на ринку цінних паперів, яка сьогодні викликає значний інтерес як науковців, так і практиків. Це зумовлено тим, що операції банків з цінними паперами дають можливість розширити спектр банківських продуктів, диверсифікувати джерела доходів, зміцнити конкурентні позиції на фінансовому ринку.

У сучасних умовах банки зацікавлені в зростанні операцій з цінними паперами, що зумовлене високою доходністю операцій з цінними паперами, а також скороченням обсягів кредитної діяльності та зниженням її ефективності. Банки почали впроваджувати у свою діяльність нетрадиційні види послуг з цінними паперами, зокрема консалтинг (надання консультацій), пов'язаний з інвестуванням капіталу у фондові інструменти (допомога клієнтам щодо страхування інвестиційних ризиків, аналіз та оцінка їх вкладень у цінні папери, розробка для клієнтів алгоритму дій при інвестуванні).

Питання щодо визначення місця і ролі банків на ринку цінних паперів залишаються дискусійними. Частина науковців вважає, що банки відіграють вирішальну роль у функціонуванні ринку цінних паперів, інші підкреслюють значення банків як фінансових посередників і вважають їх рівноправними учасниками ринку цінних паперів.

Теоретичним і практичним питанням функціонування ринку цінних паперів та визначення специфіки діяльності банків на ньому присвячені наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених. Вагомий внесок щодо дослідження функціонування ринку цінних паперів зробили представники західних шкіл: Ф.Блек, С.Бредлі, Є.Брігхем, Дж.Долан, П.Дракер, Дж.М.Кейнс, К.Кларк, С.Кузнец, Дж.Лінтнер, Г.Марковіц, Р.Мертон, Ф.Мишкін, Д.Патінкін, Дж.Тьюлз, Р.Хаберлер, У.Шарп та інші.

Дослідженню питань щодо функціонування фінансового ринку, його окремого сегменту – ринку цінних паперів і діяльності фінансових посередників на ньому, у тому числі банків, приділяється значна увага у працях вітчизняних учених – Л. О. Алексеєнко, О.І. Барановського, О.В.Васюренка, О. Д. Вовчак, А.П. Вожжова, В.І. Грушка, В.С. Загорського, М.І.Зверякова, В.В. Корнеєва, І.С.Кравчука, Б.Л.Луціва, І.О. Лютого, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, А.А. Пересади, Л.О. Примостки, М.Ф. Пуховкіної, С.К. Реверчука, М.І.Савлука, Т.С. Смовженко, С.В. Черкасової, В.М. Федосова, О.Й. Шевцової.

Водночас основні теоретичні положення щодо форм, методів та інструментів, які банки використовують на ринку цінних паперів, досліджені недостатньо. Особливо актуальним є питання залучення банків до інвестиційних процесів через різні форми фінансування, що зумовлює потребу у розширенні спектру операцій банків на фондовому ринку як фінансових

посередників. Детального дослідження потребує питання прогнозування розвитку ринку цінних паперів та оцінки його впливу на стратегію і тактику поведінки банків як інвесторів щодо управління портфелем цінних паперів. Отже, актуальність, теоретична і практична значущість вирішення зазначених проблем для розвитку діяльності банків на ринку цінних паперів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В основу дисертації покладено теоретичні положення та практичні розробки, які є складовою науково-дослідної роботи Львівської комерційної академії «Ефективність функціонування банків в перехідній економіці» (номер державної реєстрації 0106U000790), в межах якої автором досліджено роль банків у розвитку ринку цінних паперів, розроблено напрями підвищення ефективності діяльності банків як професійних учасників цього ринку та викладено пропозиції щодо формування оптимального портфеля цінних паперів банків.

Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад діяльності банків на ринку цінних паперів, визначення ролі і специфіки функціонування банків як фінансових посередників, розробка практичних рекомендацій і визначення перспективних напрямів активізації їх діяльності на ринку цінних паперів.

Відповідно до поставленої мети визначено та розв'язано такі основні завдання дослідження, спрямовані на її досягнення:

- розкрити сутність, необхідність і напрями діяльності банків на ринку цінних паперів;
- дослідити основні етапи розвитку ринку цінних паперів і участь банків як професійних учасників цього ринку;
- узагальнити зарубіжний досвід діяльності банків на ринку цінних паперів і можливості його використання вітчизняними банками;
- визначити основні чинники, які впливають на розвиток інвестиційної діяльності банків і процеси формування власного портфеля цінних паперів;
- здійснити оцінку емісійної діяльності вітчизняних банків та її ролі у вирішенні проблем капіталізації банків;
- проаналізувати результати посередницької діяльності банків на ринку цінних паперів;
- обґрунтувати концептуальний підхід до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів;
- розробити методiku формування оптимального портфеля вкладень банків у цінні папери;
- надати рекомендації щодо активізації діяльності банків на ринку цінних паперів.

Об'єктом дослідження є діяльність банків на ринку цінних паперів в Україні.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають у процесі діяльності банків на ринку цінних паперів.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є теоретичні положення фінансової науки та емпіричні дані, що містяться у наукових публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених. У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: системний та абстрактний – при дослідженні економічної сутності діяльності банків на ринку цінних паперів та їх ролі на цьому ринку; діалектичний і логічний методи пізнання, аналізу і синтезу та метод порівнянь - при визначенні чинників, які впливають на розвиток інвестиційної діяльності банків і підвищення її ефективності; статистичні та економіко-математичні методи - при проведенні аналізу результатів емісійної і посередницької діяльності банків на фондовому ринку та формуванні оптимальної структури портфеля цінних паперів банків, а також прийоми групування, класифікації та графічного представлення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань функціонування ринку цінних паперів в Україні та банківської системи, нормативні акти Національного банку України, відомості Державної служби статистики України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в Україні, матеріали Асоціації українських банків, інформаційно-аналітичних видань, бази даних рейтингових агентств, публічна фінансова звітність банків України, монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, інтернет - ресурси та результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше:

– запропоновано концептуальний підхід до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів, складовими якої визначено: функції, принципи, завдання, методи, суб'єкти та об'єкти управління, розроблено схему їх ієрархічної взаємозалежності та взаємозв'язку, що дає змогу оцінити доцільність та обґрунтованість обраної стратегії банку як професійного учасника ринку цінних паперів;

удосконалено:

– методику оптимізації портфеля цінних паперів банків, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на економіко-математичному моделюванні необхідного співвідношення між ризиком і прибутковістю окремих видів цінних паперів в інвестиційному портфелі банків та дає змогу сформулювати оптимальний варіант портфеля з урахуванням стратегічних завдань розвитку інвестиційної діяльності банків;

– стратегію управління портфелем цінних паперів, в основу якої, на відміну від існуючих, покладено моделі прогнозування динаміки змін вартості цінних паперів і проведення перевірки відповідності обраної стратегії банків умовам циклічності розвитку економіки;

набули подальшого розвитку:

– трактування дефініції «діяльність банків на ринку цінних паперів», під якою запропоновано розуміти операції з цінними паперами (інвестиційні,

емісійні, посередницькі), що: диверсифікують діяльність банку, забезпечують оптимізацію прибутків та поліпшують конкурентне середовище на фінансовому ринку; сприяють зростанню капіталізації банків і розширенню спектру фондових інструментів; забезпечують здійснення посередницької діяльності і впливають на інфраструктуру ринку цінних паперів;

– підходи до формування системи антикризового управління портфелем цінних паперів, які, на відміну від існуючих, враховують ступінь ризиковості портфеля цінних паперів банку;

– періодизація розвитку діяльності вітчизняних банків як суб'єктів ринку цінних паперів з виділенням п'яти етапів, що відображають взаємозалежність їх діяльності від особливостей становлення і розвитку ринку цінних паперів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані науково-практичні розробки можуть бути використані банківськими установами при формуванні й управлінні портфелем цінних паперів, емісії цінних паперів і здійсненні посередницьких операцій, а також для вдосконалення нормативно-правової бази щодо банківського регулювання та нагляду.

Так, результати дослідження та практичні рекомендації використані в роботі Зберігача цінних паперів ПАТ «Універсал Банк» при розробці внутрішніх документів (Положення про депозитарну діяльність зберігача цінних паперів і Регламент здійснення депозитарної діяльності) і відповідних бланків депозитарних операцій, а методичні підходи до розробки процедур обслуговування операцій емітента та проведення дематеріалізації іменних акцій емітента впроваджено у діяльність ЗМРУ ПАТ «Універсал Банк» (довідка про впровадження наукових результатів № 464 від 25.11.2011 р.).

Методичні підходи і практичні рекомендації щодо формування оптимальної структури портфеля цінних паперів банку та резервів за інвестиційними операціями банку використані при розробці інвестиційної політики щодо структурування власного портфеля цінних паперів ПАТ «ОКСІ БАНК» (довідка про впровадження наукових результатів № 1000-36 від 13.01.2012 р.).

Висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення системи управління ризиками при здійсненні банками діяльності на ринку цінних паперів і оптимізації структури портфелів цінних паперів банків використані Центром наукових досліджень Національного банку України при виконанні науково-дослідних тем щодо вдосконалення регулювання та нагляду за діяльністю банків та при розробці Стратегії розвитку фінансового сектору України на період до 2015 року (довідка про впровадження наукових результатів № 53-117/35 від 25.01.2012 р.).

Результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Львівської комерційної академії при підготовці навчально-методичного забезпечення та проведенні занять з дисциплін «Фінансовий ринок», «Ринок цінних паперів та фондова біржа», «Ринок фінансових послуг» (довідка про використання результатів № 1154/01-1.08 від 05.12.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Наукові положення, результати, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, одержані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи апробовані на науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Структурні трансформації та інвестиційно-інноваційний розвиток торгівлі» (м. Львів, 2005); VIII міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Проблеми і перспективи становлення фінансової системи України» (м. Севастополь, 2005); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами» (м. Севастополь, 2006); II Всеукраїнській науково-практичній конференції аспірантів та молодих вчених «Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи» (м. Львів, 2006); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження – 2006» (м. Дніпропетровськ, 2006); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна та її регіони на шляху до інноваційного суспільства» (м. Донецьк, 2006); III Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Проблеми розвитку фінансової системи в умовах глобалізації» (м. Сімферополь, 2007); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку банківської справи в Україні» (м. Львів, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності» (м. Київ, 2007); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку банківської справи в Україні» (м. Львів, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 2010); Науковій конференції «Проблеми становлення внутрішнього ринку України» (м. Львів, 2010); 17th Ukrainian – Polish – Slovak Scientific Seminar «Contemporary problems of transformation process in the Central and East European countries» (м. Львів, 2010); Міжвузівській науково-практичній конференції «Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою» (м. Львів, 2010); Науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів навчально-наукового комплексу «Академія» «Проблеми післякризової економічної політики в Україні» (м. Львів, 2010); Міжкафедральному науковому семінарі «Бюджетна політика України в умовах формування нового бюджетно-податкового законодавства» (м. Львів, 2011); Підсумковій студентській науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2011); II Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації

інвестиційного процесу» (м. Київ, 2011); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід» (м. Львів, 2012).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 наукову роботу, в тому числі 9 статей у фахових виданнях та 12 – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 9,4 друк.арк.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст роботи викладено на 235 сторінках, містить 45 таблиць, 31 рисунок і 14 додатків. Список використаних джерел налічує 245 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок із науковою темою, сформульовано мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок автора, апробацію результатів роботи, структуру дисертації та її обсяг.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади діяльності банків на ринку цінних паперів**» досліджено теоретико-методологічні основи діяльності банків на ринку цінних паперів, з'ясовано сутність і необхідність такої діяльності, виокремлено її форми та види, а також описано еволюцію розвитку ринку цінних паперів і банків як суб'єктів та професійних учасників цього ринку, уточнено дефініцію «діяльність банків на ринку цінних паперів».

У роботі всебічно досліджено економічну природу та передумови існування ринку цінних паперів, вивчено та систематизовано підходи різних наукових шкіл на його сутність, визначено функції та місце ринку цінних паперів у системі ринкових відносин. З урахуванням цього зроблено висновок, що ринок цінних паперів включає як частину грошового ринку (обіг інструментів зі строком дії до одного року – банківські акцепти, депозитні сертифікати, короткострокові облігації), так і частину ринку капіталів, на якому обертаються довгострокові цінні папери зі строком більше 1 року (акції, довгострокові облігації).

Розглянуто підходи до визначення категорій суб'єктів і об'єктів ринку цінних паперів, що є визначальним у трактуванні сутності діяльності банків на цьому ринку. З огляду на це систематизовано різні погляди авторів на характеристику цінних паперів як об'єктів ринку цінних паперів, узагальнено та уточнено їх класифікацію з урахуванням появи нових фінансових інструментів.

З'ясовано склад учасників ринку цінних паперів та виокремлено такі їх рівні: регуляторний (органи державної влади, саморегулювні організації); основний (емітенти, інвестори, фінансові посередники); інфраструктурний (депозитарні установи, організатори торгівлі) (рис. 1).

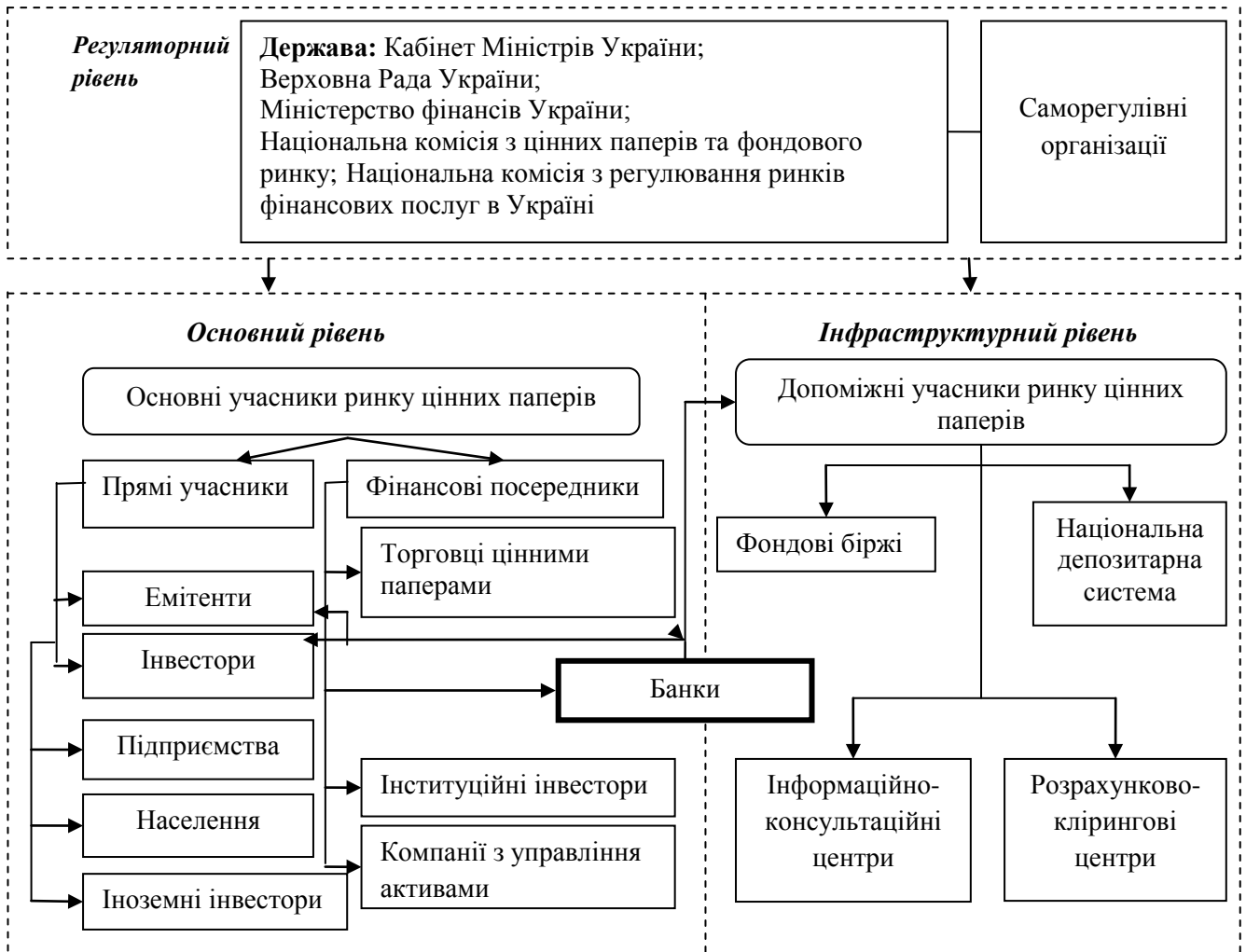

Рис. 1. Структура ринку цінних паперів за суб'єктами ринку та місце в ній банків

Доведено, що у ролі універсальних учасників ринку цінних паперів (емітентів, інвесторів, торговців цінними паперами, депозитарних установ, зберігачів, реєстраторів) виступають банки, діяльність яких разом з іншими суб'єктами ринку покликана забезпечувати ефективне функціонування економіки країни та потребу економічних агентів в інвестиційних ресурсах.

Обґрунтовано залежність сформованої у країні моделі ринку цінних паперів від ролі банків на ньому: *банківська* – у якій банки є найголовнішими учасниками ринку цінних паперів і мають можливість вкладати грошові ресурси як у державні, так і в корпоративні цінні папери; *небанківська* – у якій участь банків на ринку цінних паперів обмежена; *змішана модель* – характеризується функціонуванням на ринку цінних паперів як банківських, так і небанківських установ. Зроблено висновок, що в Україні формується змішана модель ринку цінних паперів, де поряд з небанківськими фінансовими інститутами банки можуть здійснювати емісійну, комерційну, комісійну, депозитарну діяльність, а також виступати в ролі інвесторів.

Аналіз підходів до трактування змісту поняття «діяльність банків на ринку цінних паперів» дав підстави для формулювання його авторського визначення

як сукупності операцій з цінними паперами (інвестиційні, емісійні, посередницькі), що: диверсифікують діяльність банку, забезпечують оптимізацію прибутків і поліпшують конкурентне середовище на фінансовому ринку; сприяють зростанню капіталізації банків і розширенню спектру фондових інструментів; забезпечують посередницьку діяльність і впливають на інфраструктуру ринку цінних паперів.

У роботі виокремлено етапи становлення та розвитку ринку цінних паперів у взаємозв'язку із розвитком діяльності банків та визначено чинники і проблеми, які є основними перешкодами на шляху активізації їх діяльності на ринку цінних паперів.

Перший етап (1991–1995 рр.) – діяльність банків переважно зосереджувалася на первинному ринку цінних паперів через вкрай низькі темпи розвитку фондового ринку та відсутність вторинного ринку цінних паперів.

Другий етап (1996 – 1999 рр.) – зростання зацікавленості банків до операцій з купівлі-продажу цінних паперів унаслідок кількісного та якісного зростання фондового ринку, спричинене прискоренням темпів приватизації, зростанням сектору державних цінних паперів з надзвичайно високою дохідністю, високими темпами інфляції, фіксованим валютним курсом та іншими чинниками, що надавали значні економічні переваги банкам від діяльності на фондовому ринку.

Третій етап (2000 – 2005 рр.) – постійне збільшення капіталів банків, що надало можливість банківським інституціям істотно розширити інвестиційні операції та сприяло зростанню ролі банків у розвитку ринку цінних паперів, а також активізувало їх емісійну діяльність.

Четвертий етап (2006 – 2008 рр.) – розширення спектру банківських посередницьких операцій з цінними паперами, активізація їх діяльності як професійних учасників фондового ринку, зростання емісійних операцій банків, що істотно стимулювало розвиток вітчизняного фондового ринку, збільшуючи обсяги операцій вітчизняного ринку цінних паперів за рахунок приросту операцій із пайовими цінними паперами.

П'ятий етап (з кінця 2008 р. дотепер) – наприкінці 2008 р. макроекономічні процеси в країні характеризувалися нестабільністю, на що відреагували всі учасники ринку цінних паперів, у тому числі банки, результати діяльності яких у цей період погіршилися та почали набувати позитивного тренду з 2011 р.

Аналізуючи напрями і форми участі банків на ринку цінних паперів, автор дійшов висновку, що більшість із них не враховують усіх можливих напрямів діяльності банків і не дають змоги повною мірою висвітлити участь банків у функціонуванні ринку цінних паперів. Це дало підстави виокремити дві форми участі: пряма участь (здійснення емісійних та інвестиційних операцій); опосередкована участь (здійснення посередницьких операцій, формування інфраструктури ринку цінних паперів, розподіл операцій з цінними паперами на власні та клієнтські).

У другому розділі «Оцінка діяльності банків на ринку цінних паперів в Україні» досліджено сучасний стан та особливості діяльності банків як професійних учасників ринку цінних паперів, зокрема їх інвестиційної, емісійної та посередницької діяльності, що дало можливість виявити проблеми й розробити низку рекомендацій щодо активізації та підвищення результативності їх професійної діяльності на ринку цінних паперів.

У дослідженні запропоновано проводити оцінку діяльності банків на ринку цінних паперів за інвестиційним, емісійним і посередницьким напрямками.

Обґрунтовано та систематизовано чинники, що впливають на інвестиційну, емісійну та посередницьку діяльність банків на ринку цінних паперів (табл. 1).

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні чинники впливу на діяльність банків на ринку цінних паперів

Група чинників	Чинники	Характеристика впливу
Зовнішні	економічні	регулювання діяльності банків у вигляді економічних нормативів та проведення грошово-кредитної політики НБУ, що впливає на пропозицію банків на РЦП
		встановлення/скасування різноманітних податкових пільг та стимулів для суб'єктів РЦП, які стимулюють/стримують використання цінних паперів як інструментів фінансування
		поліпшення інвестиційного клімату в державі, залучення іноземних інвестицій та гнучка державна інвестиційна політика сприяють активізації діяльності банків на РЦП
	ринкові	складність і численність бар'єрів входження на РЦП, високий рівень конкуренції на ньому, знижує зацікавленість банків в розвитку діяльності на ньому, і навпаки
	законодавчі	узгодженість системи нормативно-правового забезпечення ринку цінних паперів та нормативно-правової бази банківської діяльності, їх відповідність міжнародним вимогам і ринковим законам, що впливає на ризиковість операцій для банків
	політичні	нестабільна політична ситуація в країні, низький рівень довіри населення до влади, а також часті політичні конфлікти посилюють ризиковість операцій з цінними паперами
Внутрішні	ресурсна база банку	зростання/зниження розміру власного капіталу, неможливість залучення довгострокових депозитних коштів, ускладнення доступу до емісійних джерел
	інвестиційна політика банку	формування того чи іншого типу портфеля, використання ефективних методів аналізу та способів і інструментів мінімізації ризиків операцій з цінними паперами
	техніко-технологічна	наявність/відсутність новітніх засобів передавання інформації, інтернет-ресурсів, фінансових іновацій
	кадровий потенціал	забезпеченість/відсутність кваліфікованих менеджерів, що володіють сучасною методикою здійснення операцій з цінними паперами

У роботі здійснено оцінку сучасного стану інвестиційної діяльності банків України на основі кількісних та якісних характеристик портфеля цінних паперів, який пропонується розглядати як сукупність фондових активів та інвестиційних ресурсів, що згруповані за типами й призначенням і

використовуються для досягнення конкретної інвестиційної мети, зумовленої обраною банком стратегією.

Доведено, що нормативні обмеження для банків та їх підвищена зацікавленість у кредитній діяльності вплинули на структуру портфеля цінних паперів банку. З урахуванням чинної класифікації портфелів цінних паперів у роботі проведено аналіз інвестиційних вкладень банків України у цінні папери.

З'ясовано, що вкладення банків в акції є особливою формою участі банків у господарській діяльності підприємницьких структур, за якої банки виступають у ролі співвласників статутних капіталів підприємств та організацій і співзасновників, набуваючи при цьому усіх прав, якими, згідно з чинним законодавством, володіють акціонери та учасники підприємств.

Установлено, що інвестиційні вкладення у цінні папери між банками розподілені нерівномірно: найбільша частка банківських вкладень у цінні папери припадає на 10 найбільших вітчизняних банків (за обсягом активів), що становить 72,2 % портфеля ЦП усієї банківської системи. Серед них Ощадбанк, Укрсоцбанк та Аваль займали більше 50 % портфеля ЦП банків України. Таке значне розмежування пояснюється насамперед замалим обсягом регулятивного капіталу, яким володіють банки, щоб здійснювати масштабні інвестиції з врахуванням нормативних обмежень. Крім того, у банках ще не накопичено досвіду та немає в достатній кількості кваліфікованих фондових менеджерів.

Зроблено висновок, що в Україні потенціал банків як інституційних інвесторів на ринку цінних паперів обмежений власним капіталом. З огляду на це, за умови збільшення ролі банків як інвесторів на ринку цінних паперів, доцільною є лібералізація закріплених міжнародними стандартами обмежень щодо участі банків на ринку корпоративних цінних паперів.

Для оцінки емісійної діяльності банків у роботі розглянуто масштаби емісії цінних паперів, які обертаються на фондовому ринку України. Встановлено, що банки можуть здійснювати випуск таких видів цінних паперів, як акції, облігації, інвестиційні сертифікати та похідні цінні папери.

У роботі зроблено висновок, що вітчизняні банківські установи залучають кошти шляхом випуску акцій, облігацій і депозитних сертифікатів. Доведено, що в сучасних умовах в банківській системі переважає випуск акцій, викликаний необхідністю нарощення капітальної бази банківськими установами.

З'ясовано, що головними причинами зростання емісії банківських облігацій є необхідність диверсифікації джерел залучених коштів, а також реалізації певних інвестиційних програм й розширення спектру активних операцій. Найактивніше цей спосіб залучення коштів використовує ПАТ «Приватбанк», частка якого становить 25,3 % від загальної суми цінних паперів власного боргу всіх банків України, ПАТ «Надра» – 18,9%, ПАТ «Райффайзенбанк Аваль» – 17,9%.

Доведено, що розвиток ринку корпоративних облігацій в Україні, учасником якого є банки, сприяє активізації інвестиційних процесів, збільшенню ліквідних фінансових інструментів, зменшенню монополії банків,

поліпшенню кількісних і якісних параметрів фондового ринку, що, у свою чергу, позитивно впливає на розвиток економічної системи України.

Поряд з емісійною діяльністю, формуванням та управлінням власними портфелями фінансових інвестицій банки значну увагу приділяють розвитку посередницьких клієнтських послуг (брокерські послуги, андеррайтинг, трастові послуги, консультаційні послуги).

У третьому розділі «**Формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів**» розглянуто підходи до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів на основі управління банківськими ризиками, визначення оптимального портфеля цінних паперів та управління ним.

У дослідженні особливу увагу зосереджено на побудові альтернативних наборів портфеля цінних паперів у світлі останніх тенденцій на міжнародному фінансовому ринку та необхідності врахування ризиків, що супроводжують вкладення банків у цінні папери.

Для оптимізації структури інвестиційного портфеля банків була використана оптимізаційна модель Г. Марковіца, яка дозволяє побудувати його оптимальну структуру, що забезпечує максимальний рівень доходності за заданого ступені ризику. Завдання зводиться до того, що з усієї сукупності портфельів, які задовольняють обмеженням (допустимих портфельів), необхідно відкинути ті, яким властивий вищий ступінь ризику за однакової прибутковості, або менша прибутковість за однакового ризику.

У табл. 2 наведені розрахунки доходності інвестиційного портфеля банку (на прикладі ПАТ «Приватбанк») та його структури залежно від максимального ступеня ризику для банку.

Таблиця 2

Дохідність і ризик інвестиційного портфеля (за оптимізаційною моделлю)

Ризик, %	Дохідність, %	Структура портфеля, %				
		векселі	акції корпорацій	облігації корпорацій	ОВДП	зовнішні державні зобов'язання
0	Безризиковий портфель не існує					
2	19,52	4,8	12,5	9,4	53,4	19,9
4	19,97	5,2	14,5	11,4	52,4	16,5
6	20,28	5,4	15,9	12,8	51,7	14,1
8	20,53	5,6	17,1	13,9	51,2	12,1
10	20,75	5,8	18,1	15,0	50,6	10,4
12	20,95	6,0	19,0	15,8	50,2	8,9
14	21,13	6,1	19,9	16,6	49,8	7,5
16	21,3	6,3	20,6	17,4	49,4	6,2
18	21,46	6,4	21,4	18,1	49,1	5,0
20	21,6	6,6	22,0	18,8	48,7	3,9

На основі проведених розрахунків сформульовано висновок про те, що

поточна структура інвестиційного портфеля ПАТ «Приватбанк» не є оптимальною, оскільки можна побудувати її таким чином, щоб покращити поточний інвестиційний портфель банку одразу за двома показниками – показником ризику і показником дохідності.

Зокрема, можна сформувати портфель, який забезпечує дохідність на рівні 19,52% (проти поточної 19,46%), при цьому ступінь ризику цього портфеля дорівнюватиме лише 2% (проти поточного 13,5%).

У роботі запропоновано концептуальний підхід до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів (рис. 2). Складовими такої системи визначено: функції, принципи, завдання, методи, суб'єкти і об'єкти управління, розроблено схему їх ієрархічної взаємозалежності та взаємозв'язку, що дає змогу оцінити доцільність та обґрунтованість обраної стратегії банку як професійного учасника ринку цінних паперів.

Критичний аналіз зарубіжного досвіду діяльності банків на ринку цінних паперів, здійснений з метою порівняння ролі вітчизняних банків на цьому ринку, дав змогу дійти висновку, що головною функцією вітчизняної моделі ринку цінних паперів має бути забезпечення тривалого економічного зростання і високого рівня безпеки та ефективності банківського сектору. Доведено, що різні моделі регламентації участі банків на фондовому ринку пов'язані з тенденціями розвитку банків, мірою універсалізації їх діяльності і спеціалізації.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, що полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад діяльності банків на ринку цінних паперів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо побудови системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів, спрямованої на активізацію розвитку такої діяльності та посилення ролі банків як професійних учасників.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Визначальним чинником ефективного функціонування вітчизняних банків є розвиток їх діяльності на ринку цінних паперів, тому актуальними є питання залучення банків до інвестиційних процесів через різні форми фінансування, що зумовлює потребу у розширенні спектру операцій банків на ринку цінних паперів як фінансових посередників.

2. На основі проведеної систематизації та узагальнення існуючих точок зору визначено сутність поняття «діяльність банків на ринку цінних паперів», під яким запропоновано розуміти сукупність операцій з цінними паперами (інвестиційні, емісійні, посередницькі), що: диверсифікують діяльність банку, забезпечують оптимізацію прибутків і поліпшують конкурентне середовище на фінансовому ринку; сприяють зростанню капіталізації банків і розширенню спектру фондових інструментів; забезпечують здійснення посередницької діяльності і впливають на інфраструктуру ринку цінних паперів.

Рис. 2. Концептуальний підхід до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів

3. Встановлено, що учасників ринку цінних паперів необхідно розподіляти, виходячи із трьох рівнів: регуляторний (органи державної влади, саморегулівні організації), основний (емітенти, інвестори, фінансові посередники); інфраструктурний (депозитарні установи, організатори торгівлі), а також підсистем як складових єдиної системи, якою є структура ринку цінних паперів.

Визначено місце банків на ринку цінних паперів як його універсальних учасників (емітентів, інвесторів, торговців цінними паперами, депозитарних установ, зберігачів, реєстраторів), діяльність яких разом з іншими суб'єктами ринку має забезпечувати ефективне функціонування економіки країни та потребу економічних агентів в інвестиційних ресурсах.

4. Доведено, що в Україні формується змішана модель ринку цінних паперів, поряд з небанківськими фінансовими інститутами банки можуть здійснювати емісійну, комерційну, комісійну, депозитарну діяльність, а також виступати в ролі інвесторів. Саме це сприяє становленню банківських установ як провідних учасників ринку цінних паперів, що контролюють великий обсяг фінансових потоків і яким доступні майже всі ланки рольової участі та ринки корпоративних цінних паперів у межах функціонуючої моделі ринку цінних паперів.

6. У роботі досліджено еволюція становлення та розвитку ринку цінних паперів у взаємозв'язку із розвитком діяльності банків, визначено чинники і проблеми, які перешкоджають активізації їх діяльності на ринку цінних паперів. Виокремлено п'ять етапів: перший – 1991-1995 рр. – діяльність банків зосереджена на первинному ринку цінних паперів; другий – 1996-1999 рр. – зростання зацікавленості банків до операцій з купівлі-продажу цінних паперів; третій – 2000-2005 рр. – розширення інвестиційних операцій банків унаслідок зростання їх капіталів; четвертий – 2006-2008рр. – розширення спектру банківських посередницьких операцій з цінними паперами; п'ятий – з кінця 2008 р. дотепер – поживлення діяльності банків на ринку цінних паперів.

5. Для формування ефективної стратегії діяльності банків на ринку цінних паперів запропоновано оцінювати цю діяльність за інвестиційним, емісійним і посередницьким напрямками. Визначені зовнішні та внутрішні чинники впливу на діяльність банків на ринку цінних паперів, а саме: економічні чинники (фінансові, податкові, інвестиційні); ринкові (рівень конкуренції на ринку, наявність бар'єрів на початку діяльності); політико-правові чинники (законодавчі, політичні).

6. У роботі оцінено сучасний стан інвестиційної діяльності банків України на основі кількісних та якісних характеристик портфеля цінних паперів, який пропонується розглядати як сукупність фондових активів та інвестиційних ресурсів, що згруповані за типами й призначенням і використовуються для досягнення конкретної інвестиційної мети, зумовленої обраною банком стратегією.

7. Доведено, що у процесі формування портфеля цінних паперів головною метою інвестора є максимізація очікуваної прибутковості своїх інвестицій за відповідного ступеня ризику. Портфелі, що задовольняють цю вимогу, є ефективними, тому інвестор шукає такі можливості для розміщення капіталу, за яких зі збільшенням норми прибутку одночасно зменшувався б ступінь ризику. З огляду на це, запропоновано управління портфелем цінних паперів здійснювати в межах загальної стратегії функціонування банку та відповідно до портфельних стратегій, які комбінуються між собою, накладаються одна на одну, і внаслідок цього з'являються складні комбіновані варіанти портфельної стратегії.

8. Розроблено концептуальний підхід до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів, що передбачає такі складові системи управління: функції, принципи, завдання, методи, суб'єкти та об'єкти управління, схему їх ієрархічної взаємозалежності та взаємозв'язку, що дає змогу оцінити доцільність та обґрунтованість обраної стратегії банку як професійного учасника ринку цінних паперів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Андрейків Т.Я. Діяльність банків на ринку цінних паперів : систематизація та класифікація / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2005. – Вип. 19. – С.251-256. (0,8 друк. арк.).
2. Андрейків Т.Я. Розробка напрямів удосконалення механізму управління інвестиційним портфелем банку / Т.Я. Андрейків// Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки/Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Вип.3(21). –Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006.- С.228-231. (0,6 друк. арк.).
3. Андрейків Т.Я. Роль та особливості функціонування банків на ринку цінних паперів / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2006. – Вип. 22. – С.101-106. (0,8 друк. арк.)
4. Андрейків Т.Я. Андерайтингові операції банку : стан та перспективи розвитку / Т.Я. Андрейків // Науковий вісник : Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУУ, 2007. – Вип.17.2. – С.127-131. (0,6 друк. арк.).
5. Андрейків Т.Я. Діяльність банків на ринку єврооблігацій / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2007. – Вип. 24. – С.147-151. (0,6 друк. арк.).
6. Андрейків Т.Я. Сучасні методи управління ризиками банківських операцій з цінними паперами / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2007. – Вип. 25. – С.448-456. (0,8 друк. арк.).

7. Андрейків Т.Я. Розвиток інвестиційних послуг банків в Україні / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2007. – Вип. 27. – С.346-352. (0,8 друк. арк.).
8. Андрейків Т.Я. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні та діяльності банків на ньому / Т.Я. Андрейків // Вісник Львівської комерційної академії. – 2009. – Вип.32. – С.44-51. (0,6 друк. арк.).
9. Андрейків Т.Я. Стратегії формування й управління портфелем цінних паперів банку в умовах фінансової нестабільності / Т.Я. Андрейків // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2009. – № 3(6). – С.81-85. (0,6 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

10. Андрейків Т.Я. Зарубіжний досвід діяльності банків на ринку цінних паперів / Т.Я. Андрейків // Матеріали всеукраїнської науково – методичної конференції [Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами].- Севастополь: Вид-во Сев НТУ, 2006. – С.103-105. (0,3 друк. арк.).
11. Андрейків Т.Я. Принципи і методи ефективного управління портфелем цінних паперів банку / Т.Я. Андрейків // Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених [Розвиток фінансово-кредитної системи України : здобутки, проблеми, перспективи] (27-29 вересня 2006 р.) – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – С.112-113. (0,2 друк. арк.).
12. Андрейків Т.Я. Проблеми розвитку ринку корпоративних облігацій в Україні / Т.Я. Андрейків // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції [Сучасні наукові дослідження – 2006]. – Т. 22. – Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С.20-22. (0,2 друк. арк.).
13. Андрейків Т.Я. Роль банків у формуванні ринку іпотечних цінних паперів в Україні / Т.Я. Андрейків // Сборник трудов III международной научно-практической конференции аспирантов и студентов [Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации]. – Симферополь : « Центр Стабилизации», 2007. – С.5-6. (0,2 друк. арк.).
14. Андрейків Т.Я. Інвестиційні послуги банків на фондовому ринку та їх розвиток в Україні / Т.Я. Андрейків // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції [Сучасний стан та перспективи розвитку банківської справи в Україні] (17-18 травня 2007 р.). – Львів, 2007. – С. 195-199. (0,4 друк. арк.).
15. Андрейків Т.Я. Діяльність банків як портфельних інвесторів / Т.Я. Андрейків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності]. – К.:КНЕУ, 2007. – С.7-10. (0,3 друк. арк.).
16. Андрейків Т.Я. Перспективні напрями розвитку фінансових послуг банків з цінними паперами в Україні / Т.Я. Андрейків // Матеріали II

- Міжнародної науково-практичної конференції [Сучасний стан та перспективи розвитку банківської справи в Україні]. – Львів, 2009.– С. 105-108. (0,3 друк. арк.).
17. Андрейків Т.Я. Банк як учасник ринку цінних паперів / Т.Я. Андрейків // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції [Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою] (4 березня 2011 р.) – Львів : Сполум, 2011. – С.67-70. (0,3 друк. арк.).
 18. Андрейків Т.Я. Сучасні тенденції розвитку діяльності вітчизняних банків на ринку цінних паперів / Т.Я. Андрейків // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів комплексу «Академія» [Проблеми післякризової економічної політики в Україні] (6-7 квітня 2011р). – Львів: В-во ЛКА, 2011. – С.32-33. (0,2 друк. арк.).
 19. Андрейків Т.Я. Забезпечення безпеки операцій банку з цінними паперами / Т.Я. Андрейків // Матеріали міжкафедрального наукового семінару [Бюджетна політика України в умовах формування нового бюджетно-податкового законодавства] (17 січня 2011 р.). – Львів : Вид-во Львівського державного університету внутрішніх справ, 2011. – С.10-13. (0,2 друк. арк.).
 20. Андрейків Т.Я. Сучасні підходи щодо управління ризиками портфеля цінних паперів банку / Т.Я. Андрейків // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції [Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу] (3 листопада 2011 р.). – К. : КНЕУ, 2011. – С.15-18. (0,3 друк. арк.).
 21. Андрейків Т.Я. Чинники інвестиційної діяльності банків та формування власного портфеля цінних паперів / Т.Я. Андрейків //Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції [Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід] (13-14 січня 2012 р.). – Львів, 2012. – С.14-16. (0,3 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Андрейків Т.Я. Діяльність банків на ринку цінних паперів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2012.

Досліджено теоретико-методологічні засади діяльності банків на ринку цінних паперів, з'ясовано сутність і необхідність такої діяльності на ринку цінних паперів, виокремлено форми участі та види діяльності банків на ринку цінних паперів, а також періодизацію розвитку ринку цінних паперів та банків як суб'єктів та професійних учасників цього ринку, уточнено дефініцію поняття «діяльність банків на ринку цінних паперів», поняття самого ринку цінних паперів та його інструментів – цінних

паперів.

Проаналізовано сучасний стан та особливості діяльності банків як професійних учасників ринку цінних паперів в розрізі їх інвестиційної, емісійної та посередницької діяльності, що дало можливість виявити проблеми й розробити низку рекомендацій щодо активізації та підвищення результативності їх професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Визначені підходи до формування системи управління діяльністю банків на ринку цінних паперів на основі управління банківськими ризиками та сучасні підходи до формування оптимального портфеля цінних паперів та управління ним.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, інвестиційний портфель, управління портфелем цінних паперів, емісійна діяльність, стратегія фондового інвестора, антикризове управління.

АННОТАЦІЯ

Андрейкив Т.Я. Деятельность банков на рынке ценных бумаг. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 - деньги, финансы и кредит. – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2012.

Исследованы теоретико-методологические принципы деятельности банков на рынке ценных бумаг, обоснованы сущность и необходимость такой деятельности на рынке ценных бумаг, выделены формы участия и виды деятельности банков на рынке ценных бумаг, а также периодизация развития рынка ценных бумаг и банков как субъектов и профессиональных участников этого рынка, уточнена дефиниция понятия «деятельность банков на рынке ценных бумаг», понятие самого рынка ценных бумаг и его инструментов - ценных бумаг.

Рассмотрены подходы к определению категорий субъектов и объектов рынка ценных бумаг, которые являются определяющими в понимании сущности деятельности банков на рынке ценных бумаг. Учитывая это, систематизированы разные взгляды авторов на характеристику ценных бумаг как объекта рынка ценных бумаг, обобщена и уточнена их классификация с учетом появления новых финансовых инструментов.

В работе определен состав участников рынка ценных бумаг и выделены такие их уровни: основной (эмитенты, инвесторы, финансовые посредники); инфраструктурный (депозитарные учреждения, организаторы торговли); регуляторный (органы государственной власти, саморегулирующиеся организации) и подсистемы как составляющие единой системы, которой является структура рынка ценных бумаг.

Проанализированы современное состояние и особенности деятельности банков как профессиональных участников рынка ценных бумаг в разрезе их инвестиционной, эмиссионной и посреднической деятельности, что дало возможность выявить проблемы и разработать ряд

рекомендаций относительно активизации и повышения результативности их профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг.

Разработаны концептуальные подходы к формированию системы управления деятельностью банков на рынке ценных бумаг, предусматривающие такие составные системы управления: функции, принципы, задания, методы, субъекты и объекты управления, схему их иерархической взаимозависимости и взаимосвязи, что позволяет оценить целесообразность и обоснованность избранной стратегии банка как профессионального участника рынка ценных бумаг в условиях финансовой глобализации.

Определены подходы к формированию системы управления деятельностью банков на рынке ценных бумаг на основе управления банковскими рисками и современных подходов к формированию оптимального портфеля ценных бумаг и управления им.

Систематизированы методы управления банковскими рисками при осуществлении активных операций в четыре группы, а в пределах каждой из групп выделены инструменты риск - менеджмента.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценные бумаги, инвестиционный портфель, управление портфелем ценных бумаг, эмиссионная деятельность, стратегия фондового инвестора, антикризисное управление.

ANNOTATION

Andrejkiv T. The activities of banks in the securities market. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – Odessa National Economic University, Odessa, 2012.

Theoretical and methodological foundations of the banks in the securities market, essence and necessity of such activities on the securities market, determines the forms of participation and activities of banks in the securities market, as well as periods of stock market and banks as entities and professional participants of the market, specified components definition "activities of banks in the securities market", which is the concept of the securities market and its instruments - securities.

The current state and characteristics of the banks as a professional securities market participants in terms of their investment, emission and mediation, which made it possible to identify problems and develop a series of recommendations to strengthen and enhance the performance of their professional activity on securities market.

The approaches to the formation of management of banks in the securities market on the basis of banking risks and modern approaches to the optimal portfolio and management.

Keywords: stock market, securities, investment portfolio, portfolio management, issuing activity, the stock investor strategy, crisis management.